

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.נ. שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"ט

פרשת קדושים

א. רש"ד הירש.

פרק יט', פסוק טז':

סנהדרין לא ע"א). סוג מיוחד של רכילות הוא לשון הרע, והוא חטא חמור עוד יותר (עי' רמב"ם הלי דעות פ"ז ה"ב). בעלי לשון הרע מספרים דברים שליליים על אופיו ומעשיו של אחר — אפילו הדברים הם אמת. וחכמים מונים את לשון הרע בין החטאים החמורים ביותר (ראה ערכין טו ע"א ואילך). לא תעמד על-דם רעך. ההולך רכיל מסכן את שלום רעהו — מתוך רשעות או, לפחות, מתוך אדישות. אולם אין דיו לאדם שאינו הולך רכיל, ואיננו מסכן בעצמו את שלום חברו; אלא נאמר לנו: "לא תעמד וגו'"; אל נעמוד מנגד, שעה שסכנה נשקפת לשלום רענו; אלא נחוש לעזרתו בעצמנו; ואם אין כוחנו מספיק, נקרא אחרים לעזרתו (עי' סנהדרין עג ע"א). הן הוא "רעך", ואתה תהיה לו "מרעה" — מסייע לשלמו; ואף הוא יהיה לך בבחינת "מרעה" — ובשלמו יהיה לך שלום (השוה פי' בראשית ד, א"ב). רבות הן החובות המוטלות על אדם להצלת שלום חברו; מהן מזכיר תורת-כהנים כאן את החובה למסור עדות: "אם אתה יודע לו עדות אין אתה רשאי לשתוק עליה". ובעל קרבן אהרן מבאר דבר זה על-פי הסמיכות אל "לא-תלך רכיל"; הוזה אומר: איסור זה נדחה כאן, ויש למסור עדות לאמתה — אפילו יש בכך כדי להוציא שם רע על אדם או לגלות ברבים את עניניו הפרטיים. ועוד למדו מכאן בתורת-כהנים: כדרך שאמרו "הבא להרגך השכם להרגו" — כן אמרו גם ביחס להצלת אחרים: חובה להציל את הנרדף — אפילו בנפש הרודף הבא להרגו (ראה סנהדרין שם).

רוכל הוא תגר העובר מבית לבית ומביא לכל אדם את הסחורות שהוא זקוק להן. כך בשיר-השירים ג, ו ובנחמיה יג, כ. ומכאן בסחר העולמי: הסוחר המתוך, המייבא ומייצא סחורות מארץ לארץ. כך ביחזקאל כז וכד. ומכאן "רכיל": "תגר החדשות"; הלה עובר מאיש לאיש ומבית לבית — בולש את עניניו של זה ומספר עליהם לזה. עליו אמר הכתוב: "לא-תלך רכיל בעמיק". אל תספר על אחיך דברים שאינם ידועים — אלא אם כן ברור לך שנוח לו בכך. כן מצינו במשלי יא, יג; כ, יט: "הולך רכיל" מתבאר שם על-ידי "מגלה-סוד" ו"גולה-סוד". איסור זה תופס את החברה הלאומית כ"עמים" — כחוגים סגורים, כבתים וכמשפחות. בני המשפחה משיחים על ענייניהם — בגבולות הנקבעים על-ידי האימון הטבעי; והדברים לא יעברו מאליהם "מעם לעם", מחוג לחוג. אנשי חוג אחד נותנים אימון זה בזה — ובהסתמך על כך מדברים ועושים; והמעביר דברים אלה לחוג אחר — הרי זה הולך רכיל בעמיו. נצטוונו אפוא לשמור על כבודו של כל אדם ולכבד את עניניו הפרטיים; חובה עלינו להיזהר בדברינו, שעה שאנחנו מספרים על אחרים. המספר על עניניו הפרטיים של אחר — אין לדעת עד היכן הדברים מגיעים. במקום שרוח רכילות שולטת, אין להאמין בריע ואין לבטוח באלוף; כל אדם חייב לשמור פתחי פיו, לכל יספר לאחר על עניניו הפרטיים. אף זו חובה הנובעת מאיסור זה: חילופי דיעות שבין חברי מועצה — הרי אלו חסויים, ואין לגלות את סודם. המספר שהצביע לטובת פלוני, אלא שחביריו רבו עליו — הרי זה הולך רכיל מגלה סוד, ועובר בלאו זה (עי' רש"ד הירש).

1. איך פרשנו מפי' את "הולך רכיל" ומה הוא מרחיב מושג זה?
2. איך מוסר צני' "רכיל בצני'ו" כאן?
3. איך חסר מוצגה או כל מוסר ציבורי צריך לנהוג ומה הוא שנה מכלל הציבור?
4. פרשנו מרחיב את המושג: "צני'ה על דם" התוכל להסבירו ולתקן?
5. איך מרחיב בצ"ל "קרבן אהרן" מושג זה?
6. פרשנו מוסיף ומביא את תורת כהני'ם, מה דברים אלה מרחיבים את הדיון?

* * *

ב. הגיונות המקרא - ד"ר י. אלדר.

פרק יט', פסוק יח': ואהבת לרעך

ההבדלה היא יסוד שני בעולם לאחר יסוד ראשון, היא הקדושה. וסדר זה כבר כלול בפרשת הבריאה: תחילה הצו "יהי אור" כנגד הקדושה, כל הדלקת אור מגבוה, מטעם הרוח ובכוח הרוח היא קדושה. ואחרי הצו "יהי אור" - ההבדלה, ויבדל אלוהים בין אור לאור, בין אור לחושך, בין ששת ימי המעשה לבין שבת. ואחר כך: בין ישראל לעמים.

וזה אשר בין הפליה שרעה היא, להבדלה שטובה היא:

הפליה שרעה למטה, בצרכים חמריים, בחינת מן האפלה של יצרים באת. הבדלה מקורה מלמעלה, מקדושה, מן האור. הפליה עיקרה להוריד. הבדלה עיקרה להעלות. מעלין בקודש ואין מורידין. על ידי קידושו של דבר, של אדם, של אדמה, של יום, אין מורידים את האחרים. על כן להפלות את ארץ גושן "לבבתי היות שם ערוב", ולהפלות בין מקנה ישראל לבין מקנה מצרים, ולא ימות מכל לבני ישראל דבר". וכנגד זה בהבדלה בין קודש לחול, לא נגרע דבר מהחול, כי אם נוסף דבר למה שנועד להתקדש. היום איננו העדרו של החושך; החושך הוא העדרו של אור. האור הוא התוספת. וכן עם סגולה וכן ארץ נבחרת. על כן אדם שמגרעות אין בו עדיין איננו קדוש, ועל כן אין קדושתה של שבת בביטול עבודה בלבד. על כן, על כל לאו נוסף צו: "לא תשנא את אחיך בלבבך", נוסף עליו: "הוכח תוכיח את עמיתך". על "לא תקום ולא תטור את בני עמך", נוסף "ואהבת לרעך כמוך".

ואין צריך לומר מה טועים ומטעים המנתקים פסוקים ומפשיטים אותם מהמוחשיות של האובייקט. הללו גורסים לא תשנא - סתם. הוכח תוכיח - סתם. לא תקום ולא תטור - סתם. ואהבת - סתם. והם מוצאים עצמם סותרים את החיים ואת התורה גם יחד. את החיים - שהרי אין צוים אלה לא בגדר האפשר ולא בגדר המועיל. את הרע יש לשנוא. אין מועיל בדברי תוכחה לאוייב. ואיך תצוה תורה על לא תשנא - בכלל, ותצוה: צרור את המדינים? ואיך יתפרש לא תקום ולא תטור בכלל. עם "אל נקמות ה'" ועם תפילת נקמה בתהלים ונביאים ועם צו "מחה את זכר עמלק"? מוסר מופשט ומוחלט נוגד את החיים, וממילא נוגד את התורה, שהרי התורה תורת חיים היא, תורת אל חי לעם חי. מה הוא שונא רשעים ונוקם בהם.

מלאכה

1. מה הם שני יסודות הקדושה וההקדשה, התוכל להסבירם?
2. מה בין הפליה להקדשה?
3. איך פרשנו מצד אור וחושך?
4. איך פרשנו מפי' את הציוויים של התורה הצוסקים בתקנה וכו'?
5. מה הם ארבעת הציורים: "רע, אה, צני'ה, צמ'?"
6. פרשנו מפי' באופן מיוחד את הצ"ל: "ואהבת לרעך כמוך" כסיכום כל הנאמר לפניו, התוכל להסבירו?
7. מה ההקדש היסודי בין אהבה לו לבין אהבת הקב"ה?

* * *

אף אנו כך. מה הוא אהב צדיקים ואהב עמו ישראל, אף אנו מצווים להיות אהבים עמית ורע, מצווים להיות אהבים את אלוהינו, אלוהי אברהם, יצחק ויעקב. כך פרק קדושה זה טוב על ארבעת הציורים: רע ואח, עמית ועם.

ארבע הפעולות הנפשיות והמעשיות: שנהא ונקמה - לשלילה אהבה ותוכחה - לחיוב.

הפעלתם או אי-הפעלתם מצווים לגבי עם ועמית ואח ורע להבדילם. כי אכן הבדלה היא, לטובה, ולא לשוא חוזרים ונשנים ביטויים אלה: עמית ועם ורע ואח, פעמים כה רבות ובהדגשה כזו רבה בפרשה. זה נובע בהכרח מאותו צו בראש הפרשה: קדושו תהיו - ברבים - לעם. אין הצו לפרט אלא במידה שקדושת הפרטים תצטרף לקדושת העם. והרי זה שעור הכתוב:

- בצדק תשפוט עמיתך
- לא תלך רכיל בעמך
- לא תעמוד על דם רעך
- לא תשנא את אחיך בלבבך
- הוכח תוכיח את עמיתך
- לא תקם ולא תטור את בני עמך
- ואהבת לרעך כמוך.

בתביעת הצדק פותחת הרשימה. זו הנחת יסוד. שלא יבואו שנה ואהבה לעקור יסוד זה. לא שנהא לגדול ולא חמלה לדל, לא כניי לגדול ולא תקיפות לגבי חלש. בצדק תשפוט עמיתך. אף על פי שה עמיתך.

ומסתיימת הרשימה באהבה. לא זו אהבה של "ואהבת א' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך". אהבה לעליון, זו אהבה המעלה את האוהב. אהבת אדם לרעהו אינ אהבה לעליון, היא אהבה לשה בדרגה ועל כן הסייג: כמוך. ה: אותו פירוש חייכני: ואהבת לרעך כמוך, כמו שהוא אוהב או יש בו סירוס לשון אך אין בו סירוס כננה. אהבת אדם אשר כזו המסוייגת שני סייגים, שיהא רעך ולא אויבך, ורעך לאחר כל הנא והנמנה לעיל, אינו אלא רעך מבני עמך, ושתאהב אותו כמוך, כא תאהב את עצמך. לא פחות מזה ולא יותר מזה, אהבת אדם אשר כזו אין צריך לומר שהיא אות לבריאות הנפש והחברה, היא גם ל קדושה בהוראה עברית מקראית של מלה זו. וכל אשר תבעו יו מזה, אף זה לא קיימו.

רמד. שלא להרביע בהמה מין עם שאינו מינו

שלא להרביע בהמה פלאים. כלומר: שלא נרביע הנקר על שום מין בהמה או טיה שאינו מינו. שגאמר. בהמתך לא תרביע פלאים. ובבאור אמרו זקרונום לברכה (כ"ט זא א). שאין החיוב עד שיכניס במחול בשפופרת וצו ילקה. משרשי המצוה. פי השם ברוף הוא כרא עולמו בהקמה בתבונה וברצת. וצוה וציר כל- הצורות לפי מה שהיה צריך ענינו ראוי להיות מקננות כיוון העולם. וברוף הוא היודע; ונה שגאמר במעשה בראשית. ונרא אלהים את- כל-אשר צוה והנה טוב מאד. (בראשית א לא). וראיתו היא ודיעתו והתבוננותו בדברים. פי הוא ברוף הוא לגדל מצלתו. אינו צריך לקראת קצין אל הדברים אשר מצוה. פי הכל נגלה

מאילנות

וידוע ונראה לפניו קדם מעשה כמו אשר מצוה: אכל התורה תדבר לקני אדם במלות מקננות אליהם. ותבנה בשם דברים פדברים המקנים בהם שאי אפשר לדבר עם ברנה אלא במה- שידוע אליו. פי מי זבין מה-שאין גכחו להקבין? וצל פיוצא קנה אמרו זקרונום לברכה (מכילתא יתרו): כדי לשבר את האנון מה-שהיא יכולה לשמוע. ובהיות יודע אלהים פי כל-אשר צוה הוא קבון בשלמות לענינו שהוא צריך בעולמו. צוה לכל-מין ומין להיות עושה פרותיו למינהו. כמו שקתוב בסדר. בראשית. ולא יתערבו המינין. פי חסר שלמותו ולא יצוה עליהן ברקתו. ומנה שרש. לפי הנראה במשקמתנו. נקנצנו מהרביע בהמות פלאים. וכמו כן הוהרנו בקך מנה השעם בצרוף שעם אשר שקמתנו בקר על מיני הנרעים וקאילנות.

1. מה כדיוק האיסור?
2. למה לדעתו יש איסור זה משום צרצור על מצוה בראשית?
3. למה אף אם איננו מבינים זאת, עלינו לקיים ציווי זה?
4. מהו ה"עורה" לפי הנראה במחשבותינו? המחייבנו לקיים מצוה זו?

ד. המשתדל.

פרק יט' פסוק כ':

[כ] בקרת תהיה: כפירוש רמב"ן הפקר. כלומר אין לה דין נשואה מאחר שלא חופשה ותהיה נחשבת כהפקר לענין שלא יומתו כנואפים. ולדעת ר"א רב"ע ישראלית היא ולא כנענית; ולדעת ר"ל (כריתות י"א ע"א) אף הכנענית אם נשתחררה, קדושה קדושין ככל בת ישראל. ושעם המצווה שלא יחשוב האדון להשתמש בה כשפחה, וגם למשכב, אלא או ישחררנה וייקחנה כמשפט הבנות, או תהיה הפקר לו ולאחרים בשווה. והנה גם האשם הזה הוא שגגה כמו למעלה סימן ה', כי השוכב עמה חושב שהיא הפקר ממש, והרי היא מותרת לכל אדם, ואין הדבר כן, אך בקורת תהיה בדיעבד לענין שלא יומתו, אך לא בקורת היא שיבוא עליה מי שירצה לכתחילה.*

ב"המשתדל" לשד"ל לס' ויקרא בא עוד: האדון משתמש בשפחתו כשפחה וגם למשכב, ואין כן רצון בעל התורה ית', אלא ישחררנה וייקחנה כמשפט הבנות, ואם לא ישחררנה הרי היא "בקורת" כלומר הפקר (כפירוש רמב"ן), ואם ישכב איש אותה אין עליו משפט נואף, הואיל ולא חפשה, כי אין אשת איש אלא בת חורין. וכמו שמצאנו באשת יפת תואר לא תתעמר בה תחת אשר עניתה (דברים כ"א י"ד). והנה האשה הזאת מצד אחד היא מיוחדת לאדוניה אשר קנה אותה ומזונותיה עליו, ואין ראוי לה שתפקיר עצמה לאחרים, ואין ראוי לאחרים שינהגו בה מנהג הפקר, לפיכך השוכב עמה חוטא; ומצד אחר היא הפקר, כי התורה ענשה את האדון שלא תהיה לו כאשת איש, כל זמן שלא הוציאה לחרות; לפיכך השוכב עמה יש לו צד היתר ומתכפר בקרבו.

מאילנות

1. קרא שם את הפסוק, איך ניתן להפינו כפסול, ומה הוא תוכן מאתנו?
2. פרשנו מרחיב ומבאר את הציווי, התוכף להסבירו?
3. מה המיוחד והמשונה בדיון זה המצריק הסבר כה מרוך?